

U junu 1973. godine **turističko naselje Ada Bojana** je primilo prve goste i to su uglavnom bili Nemci koje je dovođila agencija „Miramare“. Nemci i dalje vole Adu, ali mnogo manje nego do 1990. godine, kao što je i plaža za skoro 220 metara uža nego pre 50 godina.

Privremene mere dohranjivanja se primjenjuju nekoliko godina unazad posle svake sezone, međutim prošle godine je i to kasnilo, pa smo tek ovih dana zatekli pripadnike inženjerske jedinice Vojske Crne Gore da prave **peščane dine**. U međuvremenu, zima je nanela nove udarce ovom naselju jedinstvenom u svetu, a šteta je nemerljiva. Ostrvo skoro pliva u vodi.

Voda odnosi kućice

Bojan Đakonović, izvršni direktor **Ulcinjске rivijere** pod čijem je okriljem i naselje Ada Bojana tvrdi da svake godine nevreme „odnese“ dve-tri kućice. Angažovani su stručnjaci „sa strane“, postavljeni naperi, dine... međutim trajno rešenje za spašavanje Ade još uvek ne postoji.

Angažovanja stranih stručnjaka nisu urodila plodom, a akademik prof. dr Mihailo Burić iz Akademije inženjerskih nauka Crne Gore kazao je Pobjedi da nestručni poduhvati mogu naneti nemerljivu štetu i ubrzati nestajanje ostrva. Tvrdi da nam ne trebaju strani eksperti i da dovoljno imamo domaćih stručnjaka koji će se pozabaviti ovim problemima koji smatra hitnim.

Đakonović napominje da je, nakon 50 godina, sa mnogo više izazova nego tada, Ada i dalje jak brend, posluje i gaji ovaj vid **specifičnog turizma** u meri mogućeg, ali i pokušava da oživi duh starih dobrih vremena. Prošla sezona je po svim parametrima, kako je istakao, bila bolja i od, do sada rekordne, 2019.

Za jubilej ove godine Đakonović najavljuje nekoliko lepих događaja tokom celog leta.

- Već u junu sa Turističkom organizacijom Srbije priredićemo devetodnevni program za sve ljubitelje Ade, a biće još događaja koji su u fazi pripreme - najavljuje Đakonović.

A davne 1973. godine nudistički centar Ada Bojana postaje elitno odmaralište i brend koji je doprineo ekspanziji **razvoja turizma** kako u Ulcinju tako i celoj državi. Gosti koji su dolazili bili su 95 odsto sa zapadnoevropskog tržišta i to iz Nemačke, Holandije, Engleske, Italije i Belgije.

Đakonović napominje da je sve do početka rata u bivšoj SFRJ, Ada poslovala sa konstantnim rastom tražnje i da je gotovo svake sezone bila u tzv. **overbukingu**.

- Kasnije se struktura gostiju potpuno promenila, a ratna dešavanja su značajno omela razvoj destinacije u svakom smislu. Ovaj turistički kompleks je služio 90-ih i kao vojna baza i tom prilikom je trajno devastiran jedan deo kapaciteta - kazao je Đakonović.

Nedavne **vremenske nepravilnosti**, koje su pogodile i obalu naše zemlje, ponovo su nanele štetu objektima na Adi Bojani.

Erozija Ade je, kako ističe Đakonović, primećena pre više od 20 godina što se sa satelitskih snimaka tačno može utvrditi, međutim niko nije obraćao pažnju. Od 1986. godine nestalo je do 220 metara plaže.

- Podaci govore da je površina ostrva manja za 10 odsto u odnosu na početak problema. Tek kada je voda počela da podriva objekte javnost je više saznala o ovom velikom problemu. Nekoliko godina je HTP Ulcinjska rivijera pokušavala da odbrani svoje objekte tako što je nabacivano na hiljade džakova sa peskom, postavljani su na stotine šipova, ali je sve to vrlo malo pomagalo. Pre dve godine država, preko svojih institucija, pokušava sa postavljanjem napera (velike vreće punjene pijeskom) pokušava da stopira eroziju, ali ni ovo ne daje nikakve rezultate. Naprotiv daljim angažovanjem eksperata došlo se do zaključka da je napor trebalo ukloniti - kazao je Đakonović naglašavajući da je prvi značajniji iskorak bilo postavljanje peščanih dina koje su privremeno sprečile dalje širenje erozije.

- Zadnjih pet godina obala rapidno nestaje što potvrđuje činjenica da je u tom periodu nestalo i više od 40 metara. Postavljanjem dine je ovoj proces značajno usporio, međutim, kako je zbog odvijanja sezone morala biti uklonjena ove godine se kasnilo sa njenim postavljanjem - kaže Đakonović.

Može se reći da naselje vizuelno izgleda gotovo isto kao ranije, međutim smeštajni kapacitet je prepolovljen u odnosu na početak 90-ih godina, jedan deo je devastiran, a jedan je nestao usled erozivnih procesa.

- Da bi Ada ponovo vratila stari sjaj pa čak i više od toga, jer trendovi u turizmu se menjaju, potrebno je da [Vlada](#), kao većinski vlasnik, što hitnije odluči u kom smeru će se utvrđivati dalji koraci. Ako je plan da ostane vlasnik i u narednom periodu neophodno je krenuti u investicije koje će podići nivo ponude, kako bi se privukla tržišta koja sa gostima više platežne moći - kazao je Đakonović.

Ističe da na Adi, ali celoj Velikoj plaži i Štoju, ne postoji vodovodna mreža niti kanalizacija kao elementarni preduslov za ozbiljnija ulaganja.

- Ukoliko bi, pak, rešenje bila privatizacija, sa posebnom pažnjom bi se moralo pristupiti odabiru partnera jer se radi o prirodnom resursu i lokalitetu kakvog nema na Jadranu sa veoma dugom tradicijom - zaključuje Đakonović.

Formirati tim za spašavanje

Prof. dr Burić zbog niza neuspelih pokušaja stranih eksperata spašavanje ostrva smatra hitnim tj. da nadležni organi formiraju što pre multidisciplinarni tim domaćih kompetentnih eksperata, koji bi dali rešenje zaštite ovog ekskluzivnog turističkog motiva.

- Ja sam u Pobjedi od oktobra 2020. godine pokušao poslati neke poruke u kom smeru bi trebalo da se odvija rad na sanaciji ostrva. Međutim, kod nas stalno dominiraju neki stranci u rešavanju ovakvih projekata, dok je našim stručnjacima potrebna „specijalna politička dozvola za rad“. Ovo je projekat za timski rad, uz obavezno učešće domaćih potamologa, geologa i građevinca, koji nijesu do sada bili vidljivi. Ne znam ko su, odnosno koji će biti eksperti na ovom projektu, ali sam siguran da naši stručnjaci ne bi pravili od ozbiljnog projekta igrice u pesku, kako bi sprečili ovako jaku rečnu i morsku eroziju - tvrdi Burić. Podseća da su do sada primenjena dva projekta za sanaciju Ade - profesora Save Petkovića

iz Srbije i stručnjaka iz Italije.

- Oba su bila neuspešna. Tako će biti i dalje, sve dok se ne angažuje kompetentno domaće znanje. Država bi morala ovom projektu posvetiti odgovarajuću pažnju. Mada, nažalost, mislim da nema vremena od nekih drugih stvari. To je zato što danas u Crnoj Gori dominiraju političke borbe koje su bliske ratnim, prazne parole, apstraktna obećanja, religija kao simulacija stvarnog života, rad koji je u suštini nerad, razvoj koji je u suštini propast. Da bi se tome pariralo potrebno nam je znanje, ali bez političke overe i potvrde - smatra Burić. Tvrdi da se prirodni procesi mogu sprečavati, usmeravati ili se njima prilagođavati.

- Za primenu bilo koje od ovih metoda moraju se imati podloge: geodetsko-geomorfološke (morfologiju rečnog korita sa talvegom), hidrološke, inženjersko-geološke, mareografske, o rečnim procesima, tečenju vode koritom, debljini i tipu nanosa, trodimenzionalnoj geometriji ostrva i čitavog estuara, smeru koriolisovih sila. Sagledavajući sve do sada poznato, smatram da naši stručni timovi mogu ponuditi i projektovati racionalno rešenje za spašavanje Ade - poručuje Burić.

Prethodno će, prema njegovim rečima, biti potrebno izvršiti sintezu i analizu dosadašnjih istraživanja i proceniti potrebu dopunskih istraživanja.

- Čak i sada, na bazi dosadašnjih saznanja, i raspoloživih podataka može se zaključiti da racionalno rešenje za zaštitu Ade Bojane postoji. Smatram da je potrebno uraditi projekat zaštite Ade od strane Akademije inženjerskih nauka ili slične stručne institucije - organizacije, po koncepciji koju sam spreman predložiti, ako se za to steknu uslovi - smatra Burić smatrajući da je oslanjanje isključivo na strane eksperte i politički, i državno, i stručno nepreporučljivo.

- Saradnja da, ali izolacija naše domaće sposobnosti nikako - kazao je Burić koji je mišljenja da treba poštovati naše stručnjake, nauku i privredu.

Kako je objasnio granica između Albanije i Crne Gore je položena istočnim rukavcem korita reke Bojane. Taj rukavac je dug oko 3,5 kilometara. Deo voda reke Bojane utiče u more zapadnim krakom, koji je čitav na našoj teritoriji i dug je oko tri kilometra. Dužina obale ostrva Ada je više od tri kilometra.

- Ada ima oblik trougla čiji je obim približno veći od oko devet kilometara. Oblikovanje **deltre reke Bojane**, odnosno ostrva Ade, ostvaruje se dvostrano, pod uticajem reke Bojane, sa jedne i pod uticajem talasa, vetra, plime i oseke Jadranskog mora, sa druge strane. Rijeka Bojana je duga oko 44 kilometara. Na dužini od 36 kilometara od ušća, dno korita reke Bojane je ispod nivoa mora, a svega osam kilometara, iznad nivoa - objašnjava Burić. Dalje navodi da preliv na izlazu iz Skadarskog jezera nalazio se na 2,5 do 3,3 metra nadmorske visine. Ušće Bojane u more je bilo na oko minus dva do minus pet metara nadmorske visine.

- Korito Bojane ima veoma razuđen reljef koga čine: meandri, hodovi, sprudovi, kose, grede, dine, mangure. Prosječna dubina reke Bojane je od minus šest i minus 10 metara, kod

Fraskanjela čak minus 15 metara, gde je nivo vode reke leti na svega oko 0,3 metra nadmorske visine. Zato morska voda, po principu Herbergovog zakona, prodire duboko u kopno koritom reke Bojane - objašnjava Burić.

Bojana ima nizak proticaj leti pa je tako 2017. godine, nakon neuobičajeno ekstremnih suša, u avgustu, zapadni desni krak reke presušio.

Prof. Burić je svojim istraživanjima utvrdio da je korito reke Bojane, kod Anamalskog polja, od postledenog doba do danas, spušteno više od 40 metara, a ušće Bojane još niže.

- Tako je stvoren ovaj specifični **estuar reke Bojane**. [Nivoi morske vode u Evropi](#) rasli su od 0,8 do tri milimetra godišnje, prema IV izvještajima IPCC. Za ranjivost obala (plaža) u Crnoj Gori do 2100. godine, predviđa se povećanje nivoa morske vode od najmanje 0,62 metra, a po nekim scenarijima mnogo veće. Planiranje prostora treba da se uskladi sa ovim prognozama - smatra Burić.

Pošto je, kako objašnjava, proticajni profil reke Bojane mnogo širi pri ušću, to su i oscilacije vodostaja manje u tom delu.

- Pri najvećim poplavama vodostaj se izdizao u odnosu na dosadašnji, u zoni ugostiteljskih objekata, svega oko 0,80 metara. To znači da je vodostaj reke Bojane na ušću još niži, da bi se na kraju izravnao sa morskom površinom. Na to svakako imaju uticaj širina proticajnog profila i reljef rečnog korita i njegove okoline - kazao je Burić dodajući da sve delte nastaju zatrpavanjem ušća nanosima koji reka donosi sa sobom, pa tako i delta reke Bojane.

Igra vode i sedimenata

- To se dešava u nizinama pored mora, kad reke smanje brzinu svog toka i energiju, pa nanos koji je reka do tada nosila, pada na dno i počinje se taložiti, sve dok ne napravi barijeru-deltu. Proces se nastavlja tako što voda probije nataložene sedimente i formira nove kanale prema moru, razdvajajući se u rukavce, koji probijaju svoja nova zasebna nova korita. To je kontinuirani proces žive prirode („igre vode i sedimenata“) koji se neprekidno odvija i proizvodi stalne promene. Zato delte, ukoliko ih ljudi ne uređuju, stalno mijenjaju svoj oblik, tako što voda neprekidno stvara nove naslage i nove uslove tečenja - objašnjava prof. Burić.

Dodaje i to da su velike količine peska nastale u vreme ledenog doba i njegovih toplijih faza. - Iz vodenih masa mnogih reka, a iza ušća i u moru, nataložene su erodovane ili pretaložene velike količine peska. Posebno velike količine peska se nalaze na Velikoj plaži, oko Ade, i u podmorju pored Velike plaže. Pesak je prirodni granulirani materijal različitih čestica stena i minerala. To su čestice veće od mulja a manje od šljunka. Pesak je uglavnom sastavljen od silicijumdioksida -SiO₂, kao kvarca ili mikrokristalnog kalcedona, otpornog na atmosferilije. Od primesa može sadržavati: granate, magnetit, muskovit, cirkon i sl. Peskovi Velike plaže su potpuno identični sa peskovima korita desnog rukavca reke Bojane, pored Ade. Eto, sa tim peskom su angažovani eksperti pokušali sanirati eroziju ostrva i plaže. Što se kaže „no comment“ - zaključuje Burić.

Burić: Nestručni poduhvati mogu uništiti ostvo

Burić naglašava da uvek kada u neki stručni problem ne unesete dovoljno znanja, nastaju veliki problemi i štete i to „daleko veće od ulaganja za istraživanja i izvođenje radova“.

- Delte reka su složena „živa bića“ koja se često transformišu i upravljanje njima je ozbiljan stručni posao, koji se ne svodi na uklanjanje pijeska refulerima. U principu, svaki posao može biti uspešan samo ako se u njega unese dovoljno znanja. A postoji i varijanta „ja ga naučim a on poslije zna bolje od mene“, što je kod nas, nažalost, čest slučaj - tvrdi Burić. Smatra da bi promenom režima toka reke Bojane, odnosno regulacijom, moglo da se desi da čuveno ostrvo Ada Bojana bude ozbiljno ugroženo i u krajnjem da potpuno nestane zbog erozije.

Burić je eksplicitno upozorio da se istraživanja i radovi u vodotoku i delti Bojane moraju izvoditi uz obavezno učešće potamologa (specijalista za reke), jer u suprotnom može doći do ozbiljnijih posledica i ugrožavanja rečnog ostrva.

Naša jadranska obala lagano tone

Prema tvrdnjama profesora Burića, a koje je on iznio u svom elaboratu, za sada možemo sa sigurnošću zaključiti da [Jadransko more](#), odnosno naša obala lagano „tone“ i mi danas živimo u vremenu transgresije.

- Ovi geološki procesi (epirogeneza) bi trebalo principijalno biti uzeti u obzir pri prostornom planiranju. Bez posebnih egzaktnosti na primerima svima shvatljivim, može se potvrditi ova teza, od prizemlja zgrada u Veneciji, do starih gradova kod Ulcinja i u Boki Kotorskoj, koji se danas nalaze na morskom dnu, desetina metara ispod nivoa mora.

Kod tumačenja izdizanja Jadranskog mora sasvim su realni indikatori rimski gradovi, izgrađeni pre oko 2.000 godina. Oni su sada pod morem, pa te dubine mogu biti korisne za interpretaciju procesa izdizanja Jadranskog mora (Risan, Ulcinj). Izdizanje mora će uticati na naš veliki turistički potencijal od 74 plaže, dužine 57.500 metara i površine od 1.615 metara kvadratnih - navodi dr Burić.

Italijanski stručnjaci predlažu „pomeranje“ kućica

Stručnjaci iz Italije su, kako nam je kazao Đakonović, preporučili niz mera u cilju usporavanja erozivnih procesa.

- Kratkoročne mere podrazumevaju korišćenje peska koji je lagerovan na obalama Bojane kako bi se veštački prihranjivala plaža i održavala dina, na srednji i duži rok integralno se mora pristupiti ovoj problematici na svim nivoima pa i međudržavnom između Crne gore i Albanije. U određenom vremenu je preporučeno da se uradi odmak od mora tj. alokacija postojećeg smeštajnog dela - objasnio je Đakonović.

Nastanak ostrva

A rečno ostrvo, površine 500 hektara, nastalo je davne 1852. godine na reci Bojani koja čini prirodnu granicu između Crne Gore i Albanije, te ujedno spaja Skadarsko jezero sa morem.

Nastanak ostrva se vezuje za akumulacione procese oko prvobitne hridi i olupine jedrenjaka „Merito“ potopljenog sredinom XIX veka. Godinama se na olupinu ovog broda i obližnja dva ostrvca taložio rečni nanos od kojeg je najpre nastao sprud, a zatim i ostrvo.

Most na Bojani ugrozio privatnost gostiju i pokazao se kao greška

Prema rečima Đakonovića ideja da se 1987. godine izgradi most na Bojani, kasnije se ispostavila kao nepovoljna jer je ovog tipa zaštićenom rezortu bilo mnogo teže da se izbori i sa privatnošću koju su gosti imali, a takođe je krenulo sa masovnom izgradnjom privatnih kućica i restorana na Adi koji su nekadašnju oazu pretvorili u ono što do tada nije bila.

Vojska nasipa nove zaštitne dine

Nakon prestanka padavina i juga, inženjerska jedinica Vojske Crne Gore dopremila je mehanizaciju i trenutno rade na nasipanja nove zaštitne dine na plaži.

- Proteklih deset dana zbog nevremena se nije moglo pristupiti radovima na Adi, međutim, pripadnici Vojska su od ponedeljka počeli postavljanje veštačke dine ispred objekata „Ulcinjske rivijere“, i možemo reći da je stanje trenutno donekle zadovoljavajuće u odnosu na prethodno nevreme, te se nadam da ćemo narednu sezonu dočekati spremni i bez nekih većih šteta - kazao je Đakonović koji je apelovao još u septembru prošle godine da su se ovi radovi trebali mnogo ranije odraditi, pre nevremena i oštećenja objekata.

Dina će biti dugačka 400 metara i visine oko dva metra. Ovo je privremeno rešenje, Vlada za sada nije našla neko trajno rešenje za problem erozije i sprečavanje nestanka plaže.

- Problem je u percepciji naših nadležnih organa, koji pomoć Adi vide kao pomoć hotelskom preduzeću, međutim, ne radi se o tome, već o čuvanju ostrva. Znamo da je Ada Bojana biser crnogorske obale sa posebnom ponudom koju nema niko u Crnoj Gori i svakako da je snažnija pomoć neophodna, i od strane Vlade i resornog ministarstva, piše Pobjeda.